

The LNMA Palanga Amber Museum hosted the father-and-son exhibition by folk artists Albertas and Linas Žulkus from December 2018 to 12 May 2019. Albertas Žulkus (1933–2016) is often named as one of the best Lithuanian wood masters. His collection of works consists of stylised Pensive Christ figures, Shrovetide masks, sculptures, souvenirs and monumental works on Witches' Hill in Juodkrantė on the Curonian Spit and at the Ablinga ensemble, and crosses. His son Linas took over at this father's workshop and continued in the same spirit.

The Retroperspektyva exhibition featured over 70 works by both masters: wooden sculptures, decorative wood and amber compositions, amber chess sets, Shrovetide masks, interior lighting fixtures and prizes. A large part of these works relate to Lithuanian legends, folklore and the historic past: the Gediminas' Castle tower, the wolf, grass snake, the maiden in the waves, the fisherman, the witch and other figures reminiscent of characters from stories. In their works, the authors organically combined wood with amber, revealing the continuity of folk traditions and showing their vitality.

Medžio plastikos virtuozų Alberto Žulkaus ir Lino Žulkaus „Retroperspektyva“

Julija Paškevičiūtė

¹
2003 m. išleistas albumas apie A. Žulkaus kūrybą „Žemaitiška medžio filosofija“. Jo paties žodžiais 2004 m. Rimai Čeliauskaitei teiktame interviu: „Aš nenorėjau pridėti knygoj žodžio „filosofija“, – kalba apie savo knygą „Žemaitiška medžio filosofija“. – Norėjau parašyti, kad esu paprastas medžio drožėjas – „medinukas“. Tai irgi daug reiškia... Bet redaktorius sakė, kad reikia. Gal tikrai – jei turi fantazijos, gali „suskelti“ tokią medžio filosofiją...“ <https://www.ve.lt/naujienos/kultura/kulturos-naujienos/zemaitiska-medzio-filosofija-gimstanti-drozejo-rankose/> (žiūrėta 2021 01 05).

Alberto Žulkaus, Lino Žulkaus paroda „Retroperspektyva“, Palangos gintaro muziejus, 2018 m. gruodžio 1–2019 m. gegužės 12 d.

Kuratoriai:
Regina Makauskienė, Linas Žulkus

Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus Palangos gintaro muziejuje 2018 m. gruodžio 1–2019 m. gegužės 12 d. vykusio tautodailininkų Alberto Žulkaus ir Lino Žulkaus, tėvo ir sūnaus, paroda sulaukė pozityvių reakcijų iš vietinių lankytojų bei turistų, atvykusių čia iš skirtingų pasaulio kraštų. Šią parodą aplankė ir Šanchajaus meno kolekcijų muziejaus direktorė: svečius sužavėję autoriniai dirbiniai netrukus buvo išgabenti į Šanchajuje vykusią tarptautinę parodą, kurios tema buvo tradicijos ir inovacijos.

Šviesaus atminimo A. Žulkus (1933–2016) dažnai minimas geriausių Lietuvos medžio

meistrų gretose kaip šalies pažiba, neprilygtamas dievdirbys. Vertinant jo darbus, galima atpažinti ir filosofinį jo kūrybos aspektą: meistras išskaptavo ne tik medį, bet kartu su juo ir amžinybės gelmes. Palangoje tebėra dirbtuvės, kuriose gimė didelė dalis A. Žulkaus medžio drožinių – jose šiandien kuria jo sūnus Linas. L. Žulkus medžio drožėjo amatą susižavėję nuo mažens padėdamas tėvui ir iš jo mokydamas. Amatas perduodamas karta iš kartos: ir senelis dirbo su medžiu, buvo stalius, todėl šių autorių kūryba pagrįsta sena šeimos tradicija, tapusia ne tik pragyvenimo šaltiniu – veikiau pačiu gyvenimu.

Parodos autorių biografijoje atsispindi ilgalaikio kokybiško santykio su medžiu dimensija, įgijusi tarptautinį pripažinimą. Skulptorius, medžio drožėjas A. Žulkus kilęs iš Telšių apskrities, Janapolės kaimo. Medžio stichija jį traukė nuo vaikystės – sektinas pavyzdys buvo tėvas stalius ir dėdės V. Gečas – garsus dievdirbys. Audra

2
Lukauskaitė A., „Palangiškis meistras Albertas Žulkus – visos Lietuvos pasididžiavimas“, *Albertas Žulkus: žemaitiška medžio filosofija*, sud. L. Žulkus, Klaipėda: Eglės leidykla, 2003, p. 7–12.

3
A. Žulkus žodžiais: „Medis turi tą, ką tu į jį įpūti, ką įdedi...“, <https://www.ve.lt/naujienos/kultura/kulturos-naujienos/zemaitiska-medzio-filosofija-gimstanti-drozejo-rankose/> (žiūrėta 2021 01 05).

4
A. Žulkus buvo puikus šachmatų žaidėjas, Palangos šachmatų mėgėjų klubo narys. Palangoje gintaro muziejaus skulptūrų parke jam atminti skirta granitinė šachmatų lenta.

5
A. ir L. Žulkai Užgavėnių kaukes sukūrė šios (ne tik lietuvių kultūros dalimi tapusios) šventės proga – kai kuriais yra pasipuošęs ir pats L. Žulkus Užgavėnių švenčių Palangoje metu. Vieną iš aprašomoje parodoje eksponuotų tėvo sukurtų kaukių jis pavadino „Juodąja našle“ – šioje kaukėje įkomponuotas gintaras, kuris neįprastai, tačiau profesionaliai tapo šlykštumo estetikos dalimi. Eksponato aprašas LIMIS sistemoje: „Iš medžio išdrožta veido formos kaukė su kiaurymėmis, žyminčiomis akis ir burną, ir trimis skaidraus gintaro gabaliukais (du prie akių, vienas prie nosies). Kaukės viršuje iš juodo kailio suformuoti plaukai, kaukės šonuose kabo sintetinio audinio atraižos.“

6
Pavyzdžiui, 2018 m. L. Žulkus sukurtas „Paukštis“ – iš medžio išskobtas paukštis su elnio rago kojomis, snapu ir akimis.

7
2012 m. darbas: pastatoma medžio ir gintaro kompozicija, vaizduojanti žmogaus veidą profiliu. Akį žymi apskrita kiaurymė. Karūną simbolizuoja geltonai baltas gintaro gabalas skulptūros viršuje.

Lukauskaitė rašė: „Jaunajam Albertui smagu buvo meistrauti, jausti, kaip medinė kaladė pamažu įgauna aptakią formą, virsta maloniu akiai darbeliu. Tokiu būdu pasireiškė ankstyvasis meninis jausmas, intuityvus, stichiškas, paskatintas ir įteigtas gamtos artumo, įvairių ir turtingų jos formų. [...] Lietuvių liaudies, kaip ir kiekvienos tautos, menas – tai natūrali sąsaja su kasdienine mąstysena, veikla, buitimi, tikėjimu ir šventėmis.“² Taigi, A. Žulkus, kūrėjas iš prigimties, prisodrinavo medį „žemaitiškos“ pasaulėjautos ir per jį sutaurindavo kasdienybę. Baigęs Telšių dailiųjų amatų mokyklą (vėliau – Taikomosios dailės technikumą), nuo 1958 m. dar 58 metus gyveno ir kūrė Palangoje. Šiame kelyje jį palaikė žmona Teresė Žulkienė. Ji taip pat menininkė – garsi audėja. A. Žulkus darbų kolekciją sudaro stilizuoti rūpintojėliai, Užgavėnių kaukės, skulptūros, suvenyrai, monumentalieji kūriniai Raganų kalne, Ablingos ansamblyje, kryžiai. Daugelį metų jis tobulino medžio bei gintaro dermę vienoje kompozicijoje. Menotyrininkų nuomone, iš Lietuvos kūrėjų šioje srityje jis yra nepralenkiamas. Šias kompozicijas buvo galima pamatyti Palangos gintaro muziejaus parodoje. Greta eksponuoti ir kiti darbai. Autoriaus atmintyje išlikę dar vaikystėje regėti valstiečių buityje naudoti rakandai atgijo jo kūryboje, prisodrinti naujos gyvybės, personifikuoti: nemažai jo kūrinių atrodo tarsi chtoniškos būtybės³. Suteikęs jiems savitą formą, tautodailininkas atkūrė dekoratyvinius samčius, šaukštus, kubilus, vazas, dubenis ir lėkštes. Jais užsakovai puošia namų svetainių ir restoranų interjerus. Medžio meistro darbų yra įsigiję Palangos gintaro, Kretingos, Telšių, Plungės, Vilniaus, Kauno kraštotyros muziejai. Su jo kūryba susipažinę ir Europos meno gerbėjai, o dalis jo kūrinių yra patekę ir į meno kolekcijas JAV.

Palangos gintaro muziejuje buvo pristatyti ir A. Žulkus dirbtuves perėmusio jo sūnaus L. Žulkus kūriniai. Gimęs menininkų šeimoje, L. Žulkus visų pirma padėdamas tėvui, o paskui ir savarankiškai tęsė medžio drožimo tradiciją. 1984 m. jis įstojo į Lietuvos muzikos ir teatro akademiją, mokėsi Liaudies instrumentų katedroje. Dalį gyvenimo atidavęs muzikai, dabar vis daugiau laiko skiria medžio skulptūrai, puoselėja šeimos amatą. Dar 1992 m. tapęs Lietuvos tautodailininkų sąjungos nariu, kartu su tėvu pradėjo dalyvauti bendrose parodose. Menininkas iš medžio drožia skulptūras, Užgavėnių kaukes,

baldus, vazas, unikalias apdovanojimų statulėles, iš kaulo kuria papuošalus. Kai kuriuos savo darbus L. Žulkus dekoruoja gintaru, pasitelkdamas senuosius baltų ornamentų motyvus, gyvūnų, ypač paukščių, įvaizdžius. 2013 m. jis įkūrė asociaciją „Žulkų kūrybinės dirbtuvės-galerija“, kuri tapo svarbia Palangos kultūrinio gyvenimo dalimi, kūrybinių idėjų agora. Skulptorius aktyviai dalyvauja edukaciniuose projektuose, Palangos miesto ir nacionaliniuose kultūriniuose renginiuose. Jo darbai pristatomi tarptautinėse parodose.

Parodoje „Retrospektyva“ eksponuota per 70 abiejų autorių darbų: medžio skulptūros, tarp jų ir stilizuoti rūpintojėliai, dekoratyvinės medžio ir gintaro kompozicijos, gintariniai šachmatai⁴, Užgavėnių kaukės⁵, šviestuvai interjerui, prizai. Didelė darbų dalis turi sąsajų su lietuvių legendomis, tautosaka, istorine praeitimi: eksponuotas Gedimino bokštas, vilkas, žaltys, mergaitė bangose, žvejas, ragana ir kiti pasakų personažus primenantys veikėjai. Čia buvo galima pamatyti ir paskutinį A. Žulkus išskaptuotą darbą – biustą pavadinimu „Švieski man vėl“, skirtą dainininkui Stasiui Povilaičiui atminti. Parodų salės centre eksponuoti ir naujaisi L. Žulkus darbai – paukščių⁶ pavidalo kompozicijos. Medžio skulptūros dinamiškos, kai kurias galima paversti, pakeisti padėtį išsaugant estetinį vaizdą ir praktinę vertę: jas galima panaudoti kaip dėklą, indą, vazą. Taip pat šių paukščių kaklo imitacija lanksti, pavyzdžiui, garnio pavidalo šviestuvą galima palenkti atitinkamai pagal pageidavimą – kad mestų daugiau ar mažiau šviesos. Kai kurie medžiagų deriniai ypatingi – naudotas elnio ragas.

L. Žulkus yra prisidėjęs prie daugelio tėvo darbų, nes dar vaikystėje jam būdavo patikimos įvairios su medžio dailinimu susijusios užduotys – jį nužievinti, blizginti ir pan. Galbūt dėl ankstyvos autorių pažinties su medžio apdirbimo subtilybėmis šiems darbams būdingas nepaprastas išraiškingumas – kiekviena suvenyrinė ar interjero puošybai skirta kompozicija atrodo lyg atskiras personažas, gyva būtybė, besivaiduojanti su vėju, bangomis ir kitomis stichijomis. Nepaisant stiprios dinamikos, stebint šiuos kūrinius apima lyg iš amžių glūdumos atplūstantis ramybės jausmas. Autoriams nesvetimas ir subtilus humoras, atsispindintis mažosios plastikos darbuose. Pavyzdžiui, vienoje vitrinoje eksponuoti dirbiniai pavadinti „Karalius“⁷ ir „Keistuolis“. Ko gero, taip perteikta idėja, kad kiekvienas karalius yra keistuolis ir kiekvienas keistuolis

>
Albertas Žulkus
Karalius. 2018
Medis, gintaras
Fot. Paulius Makauskas

Linas Žulkus
Vaza „Paukštis“. 2018
Medis, elnio ragas
Fot. Paulius Makauskas

yra pats sau karalius, kuris laikosi savo kelio. Toks ir šių kūrėjų gyvenimas – peržengiantis įprastą, nuspėjamas kasdienybės ribas, tačiau prisodrintas dvasinio, mitinio, poetinio turinio, autentiškas. Netoliese eksponuoti ir senojo A. Žulkaus eskizai, suskambantys tik tarsi jam vienam suvokiama kalba, kurią jis išvertė per medžio drožinius į visas pasaulio kalbas. Autorių darbuose koduojama žemaitiška pasaulėžiūra: jie dvelkia užsispyrimu, humoro jausmu⁸ ir nuoširdumu – lyg menininkai būtų kiekvienai iš jų rankomis suformuotų ir nudailintų būtybių įkvėpę dvasios. Apima įspūdis, kad dar bežiūrint tie drožiniai išsikeros, šakos ūgtels, lapai išsiskleis, lyg medžio šaknys dar egzistuotų ir iš kažko nematomo semtųsi gyvasties.

A. ir L. Žulkų kūryba pamėgta vietinių ir svečių iš užsienio, nes dėl universalumo suvokiama bet kokio išsilavinimo ir skirtingos kultūrinės patirties žmonėms. Atviras šeimos bendravimas, atitinkama komunikacija su menu besidominčia publika prisideda prie jų darbų įvairalypumo, kontekstualaus suvokimo ir įvertinimo. Ekspozitai itin kruopščiai apdirbti, menininkams pavyko išeiti už daikto ribų: darbai lyg atviri, aplinkoje randantys tasą. Taigi, juos galima ir pamatyti, ir perskaityti eilėmis, ir „apskaičiuoti“, ir išgirsti: kaip garso

nejmanoma apčiuopti, taip ir šie darbai išslysta iš galutinio esmės permanymo. L. Žulkus, kaip minėta, įgijęs liaudies instrumentų specialybę Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje, parodos pristatymo metu patikino, kad šie darbai tam tikra prasme yra muzikalūs. Remiantis tautodailininko pasakojimu, jis medį apdirba specialiomis technikomis: skaptuoja, suvirinimo aparatu paryškina rieves, taiko vaškavimą – taip sukuriamos itin aptakios drožinio formos, išgaunamas efektas, tarsi medis būtų nuglotnintas jūros bangų. Naudojamas lankstesnis medis: „Jo [A. Žulkaus – aut. past.] rankai paklūsta ažuolas, klevas, juodalksnis, tačiau niekas negali nurungti liepos. Albertas moka prakalbinti medį, išvelgti ir išryškinti jo grožį. Degindamas, gracuodamas ir vaškuodamas medžio paviršiumi, liaudies meistras savo skulptūroms suteikia subtilumo, glotnumo – tokį medžio stebuklą malonu liesti, pajusti medžio skleidžiamą šilumą.“⁹

Išskirtinis dėmesys skirtas gintarui. Autoriai tam tikra prasme gražina gintarą į pradžios lopšį: juk gintaro istorija ir prasidėjo nuo medžio – sakų pavidalu. Gintaras medį paryškina, suteikia jam švytėjimo, o medžio „sostas“ gintarą įrėmina, sutaurina ir suteikia jam deramą vietą. Vienos parodos metu išsakyta mintis, kad A. Žulkus – savitas, šmaikštus tarpininkas, kuris „geriausiai Žemaitijoje, o tikriausiai ir visoje Lietuvoje, supiršo Gintarą ir Medį“. Neretai jis vadinamas medžio ir gintaro poetu¹⁰. Šioje vietoje dera paminėti, kad autorių kūryba neperkrauta medžiagų, tekstūrų, ornamentikos daugio prasme: siekiama išlaikyti meninį subtilumą ir vienovę. Ypač atsižvelgiama į spalvas, kad pernelyg panašių atspalvių medžiagos neužgožtų viena kitos, priešingai – kad kiek įmanoma labiau atsiskleistų savo savybėmis.

Su medžiu parodos autorius sieja autentiškas santykis, atsakomybė, sujungianti ne tik kūrėją su kūriniu, bet ir kartas: parodoje susipynė praeitis ir ateitis. Neatsitiktinai L. Žulkus pasirinko parodos pavadinimą, kuriame viena koncepcija sujungiami du žodžiai: *retro* ir *perspektyva*. Jis įprasmina tiek senolių, tėvo ir sūnaus susitikimą, tiek idėją, kad tai, kas buvo svarbu praeityje, tebėra ir išliks svarbu visais laikais: kūryba tampa antlaikišku gestu. Iš parodoje „Retro-perspektyva“ pristatytų darbų juntamas autorių tikėjimas ir pažadas, kad lietuvių liaudies menas, kaip savitas ir turintis ką paliudyti pasauliui, gyvuos ir toliau.

8

Minėtina šmaikšti meninė kompozicija „Šaukštas“, kuri keliais autorių štrichais iš paprasto buityje naudojamo kasdienio rakando virto nuotaikingu nustebusiu „veiduku“: šaukšto išgaubtoji pusė atgręžta į lankytoją kotu į apačią, o pats gaubtas dekoruotas dviem „akimis“ ir raidės „O“ formos „burna“. Taip sudaroma galimybė pamatyti kasdienybę kitaip – kaip žadinančią nuostabą, o patį valgymo procesą – kaip geros nuotaikos kupiną ritualą. Taigi, daiktas iškeliamas iš banalybės gniaužtų.

9

<https://www.biblioteka.lt/lt/tautodaile/medzio-dirbiniai-droznya/albertas-zulkus> (žiūrėta 2021 01 05).

10

<https://www.palangostiltas.lt/albertas+zulkus+tjeigu+pasalietis+teigia+kad+mano+skulptura+kaip+gyva+man+tai++didziausias+komplimentas+7,2,2615.html> (žiūrėta 2021 01 05).